

**Denis Bećirović, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945–1953), Bošnjačka nacionalna zajednica za Grad Zagreb i Zagrebačku županiju i Islamska zajednicu u Hrvatskoj (Medžlis Islamske zajednice Zagreb), Zagreb, 2012.**

Historija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini još nije dovoljno obrađena u bosanskohercegovačkoj i stranoj historiografiji. Teme iz te oblasti obrađene su fragmentarno ili su obrađivane u okviru izučavanja pojedinih tema historije Bosne i Hercegovine. U posljednje vrijeme pojavilo se više knjiga i radova koji obrađuju Islamsku zajednicu u Bosni i Hercegovini, hronološki kroz pojedine njezine periode, što će upotpuniti naučna i historijska znanja o toj temi.

Jedna od naučnih knjiga o temi Islamske zajednice jeste i djelo Denisa Bećirovića *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945–1953)*. Knjiga predstavlja prerađenu doktorsku disertaciju odbranenu 2010. godine pod naslovom *Islamska vjerska zajednica u Bosni i Hercegovini 1945–1953. godine*.

Autor je na stručan i naučan način koristio bogatu historijsku i arhivsku građu kako objavljenju tako i neobjavljenju. Koristeći arhivsku građu različite provenijencije autor je “kopao” po neobjavljenim fondovima arhiva u vezi s navedenom temom: Arhiva Jugoslavije (Beograd), Arhiva Bosne i Hercegovine (Sarajevo) i Arhiva Rijaseta Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini.

Autor je u određenoj mjeri koristio i arhivsku građu koja se nalazi u regionalnim arhivskim ustanovama, Istorijskom arhivu u Sarajevu, Arhivu Tuzlanskog kantona i Arhivu Unsko-sanskog kantona, što je upotpunilo njegov istraživački rad.

Osim dostupne arhivske građe autor je veoma stručno koristio ondašnju štampu i časopise, posebno vjersku štampu i periodiku, u kojoj su objavljeni brojni izvještaji, informacije, stavovi i pogledi o aktuelnim pitanjima i temama.

Za izradu ovog naučnog rada autor je koristio historijski metod koji podrazumijeva analitičko-sintetički pristup, zatim komparativnu i kvantitativnu metodu, kao i metode indukcije, dedukcije, generalizacije i dr., ali samim razvijanjem istraživačkog rada prednost je data analizi i historijskoj kritici izvora.

Knjiga *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945–1953)* podijeljena je, uz Predgovor, str. 11–22, na sedam odjeljaka, tj. glava, koje predstavljaju jednu cjelinu.

U prvoj glavi, *Islamska zajednica do 1945. godine*, str. 27–104, autor

hronološki obrađuje vrijeme kroz koje je prošla Islamska Zajednica u Bosni i Hercegovini od 1878. do 1945. godine. Baveći se Islamskom zajednicom do 1945. godine, Bećirović sumarno i pružanjem preliminarnih informacija kroz više podnaslova obrađuje djelatnost IZ u Austro-Ugarskoj monarhiji (1878–1918), zatim u periodu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno IZ u okviru Kraljevine Jugoslavije (1918–1941), te na kraju, IZ u vrijeme tzv. Nezavisne države Hrvatske (1941–1945). U ovom je periodu Islamska zajednica prolazila kroz različite društvene sisteme, bila izložena različitim pritiscima i iskušenjima koja je uspješno prebrodila.

Druga glava, *Sumiranje materijalnih i ljudskih gubitaka Islamske zajednice u Drugom svjetskom ratu*, str. 109–117, ovog djela posvećena je stradanju Islamske zajednice u Drugom svjetskom ratu. U njoj je autor na pregledan i dokumentaran način ponudio “sumiranje materijalnih i ljudskih gubitaka” IZ u ovoj strašnoj ratnoj kataklizmi. Na bazi historijske građe prikazane su brojne historijske činjenice o štetama na objektima Islamske zajednice kao i stradanje njezinih službenika. Kroz dva podnaslova autor nas uvodi u novi period u kojem se našla Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini.

U trećoj glavi, *Globalne promjene, avnojevska Jugoslavija i odnos komunističke prema religiji*, str. 121–183, autor govori o užoj, konkretnijoj, temi svoje knjige. Na veoma stručan način obrađuje stanje jedne totalitarne ideologije, tj. komunizma. Autor u ovom poglavlju objektivno iznosi teorijske i ideološke razloge zbog kojih su se jugoslavenski komunisti obračunavali s religijskim zajednicama i njihovim institucijama. Kroz četiri teme ovog poglavlja autor prati pitanja komunističke politike prema religiji u Sovjetskom savezu i Istočnoj Evropi kao i teorijski i praktični odnos KPJ/SKJ prema religiji nakon 1945. godine.

U četvrtoj glavi, *Važnije zakonodavne mjere koje su utjecale na oduzimanje prava i nadležnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, str. 187–316, autor analitički prikazuje zakonodavnu regulativu socijalističke države i kritički predstavlja “zakonske mjere” koje su u avnojevske Jugoslavije znatno utjecale na oduzimanje prava nadležnosti svim vjerskim zajednicama, pa i Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini. Garancije date ustavom avnojevske Jugoslavije bile su jedno, a stvarnost nešto sasvim drugo, kako tvrdi autor Bećirović. Dometi Zakona o pravnom položaju vjerskih zajednica bili su uvjetovani komunističkom ideologijom, a tako i rad Komisije za vjerska pitanja, koja je bila svojevrsni “tutor” nad vjerskim zajednicama i koja je sprovodila politiku režima.

Kroz deset poglavlja autor hronološki prati donošenje važnijih zakonodavnih mjera koje oduzimaju prava Islamskoj zajednici. Autor sistematično govori o mjerama avnojevske Jugoslavije prema Islamskoj vjerskoj zajednici. Te su mjere: oduzimanje vakufske i druge imovine, ukidanje šerijatskih sudo-

va, eliminiranje vjeronauke iz obrazovanja, oduzimanje nadležnosti u pitanju braka i vođenju matičnih knjiga, nepoštivanje vjerskih prava u Zakonu o vojnoj obavezi, nasilna zabrana nošenja zara i feredže i donošenje zakona o tome, zatvaranje mekteba, medresa, tekija itd.

Peta glava ove knjige, *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – organizacija, infrastruktura i aktivnosti*, str. 321–415, posvećena je organizaciji, infrastrukturi i aktivnostima Islamske zajednice u avnojevske Jugoslaviji. Autor je u deset poglavlja obradio djelatnost IZ u najtežim uvjetima njezina djelovanja.

Ovo je poglavlje veoma zanimljivo jer opisuje Ustav IZ iz 1947. godine i govori o organizacijskoj mreži koju je IZ prihvatila. Autor se unutar ovog poglavlja pregledno i analitički bavi formiranjem Udruženja ilmijje u Bosni i Hercegovini čiji je primarni zadatak, postavljen od komunističkog režima, bio da se izvrši diferencijacija na progresivne i reakcionarne elemente među imamima i službenim osobljem IZ. Za vrijeme avnojevske Jugoslavije dolazi do opadanja broja vjerskih službenika u IZ, tvrdi autor pozivajući se na brojne arhivske i do sada nepoznate dokumente. Velikom broju imama oduzet je dekret jer nisu imali odgovarajuću školsku spremu, neki su zatvoreni, a neki su otpali po drugim programima.

Autor je posvetio velik broj stranica pitanjima rapidnog smanjivanja prostornog ambijenta i smještaja IZ, devastaciji njezinih objekata, islamskih kulturno-historijskih spomenika, islamskog obrazovanja i prosvjetnih institucija. Autor dokumentarno bilježi sljedeće: “U avnojevske Jugoslaviji došlo je, prvi put u dugoj historiji BiH, do konačnog ukidanja svih medresa izuzev Gazi Husrev-begove u Sarajevu, a ni ona u ovom periodu nije davala svoje svršbenike.”

U okviru petog poglavlja također je riječ i o statusu javnog obilježavanja islamskih blagdana, kao i pokretanja islamske štampe. *Glasnik* Islamske zajednice pokrenut je uz mnogo poteškoća, a istu sudbinu dijelile su aktivnosti IZ na oživljavanju nesmetanog obavljanja hadža. U avnojevske Jugoslaviji organiziran je samo jedan odlazak na hadž (pet članova IZ obavilo je hadž 1949. godine); hadž je tada nosio ekskluzivnost za najviše predstavnike IZ, tj. malobrojne delegacije hadžija s reisul-ulemom Ibrahimom ef. Fejićem na čelu. Autor je, koliko je nama poznato, prvi naučno meritorno progovorio o pragmatizmu avnojevske Jugoslavije prema aktivnostima IZ na vanjskopolitičkom polju i u islamskom svijetu. S informbiroom i raskidom sa SSSR-om došlo je do naglog zaokreta u jugoslavenskoj politici, a dolazi i do razvijanja ideje o Pokretu nesvrstanih, te je rukovodstvo IZ bilo pogodno i poslušno sredstvo da se diljem svijeta o socijalističkoj Jugoslaviji raznese dobar glas i reputacija slobodne zemlje, u kojoj su zastupljene sve religije i vjere pa i islam.

U šestoj glavi, *Izvori finansiranja i socijalno osiguranje službenika Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, str. 419–447, autor se detaljno bavi finansijskim sektorom Islamske zajednice. Tu se na objektivan način prikazuje bahato oduzimanje vakufske imovine iz okrilja IZ; također, autor je analizirao materijalno propadanje džamijskih i džematskih prihoda, a veoma dokumentirane stranice napisane su o bolnom i prezrenom stanju kadra IZ, prije svega hodža u selima i manjim mjestima.

Štaviše, došlo je i do zabrane prikupljanja dobrovoljnih priloga u naturi, što je posebno doživljeno kao obespokojavajuća mjera po Islamsku zajednicu. Čak su i propisi o socijalnom osiguranju službenika IZ nekoliko puta bili mijenjani, a sama IZ je, usljed vlastitog siromaštva, učestvovala s malim sredstvima da bi se održalo socijalno osiguranje njezinih službenika. Sve to opisano je u tri podnaslova ove glave.

Sedmu glavu ove knjige, *Represivni postupci prema članovima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini*, str. 451–488, autor je posvetio represivnim postupcima prema članovima Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini kroz tri podnaslova. U ovom dijelu knjige autor je, na temelju arhivske građe i dokumenata, pokazao koji su i kakvi izgredi lokalnih vlasti bili poduzimani protiv IZ. Na velikom broju stranica autor govori o hapšenju i kažnjavanju službenika IZ pri čemu su navedeni primjeri hapšenja imama i vjernika muslimana; naprimjer govori se o zabrani okupljanja na Ajvatovici, donose se imena kažnjenih imama i vjernika itd.

Veoma zanimljiv odjeljak u sedmom poglavlju govori o obračunu komunističke vlasti s organizacijom *Mladi muslimani*.

U *Zaključnim razmatranjima*, str. 491–522, na bosanskom i engleskom jeziku autor naglašava da je prilikom istraživanja došao do zaključka da je period od 1945. do 1953. godine jedna od najvećih prekretnica u cjelokupnom razvoju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Teške ratne posljedice, poslijeratno oduzimanje brojnih prava i nadležnosti, represija državnih i partijskih organa prema Islamskoj zajednici, njezinim službenicima i organima zaustavili su razvoj ove zajednice. Cjelokupna zajednica bila je izložena mukotrpnom procesu adaptacije rada u novim uvjetima.

Na kraju ove veoma vrijedne knjige dati su *Prilozi*, str. 525–549, *Fotografije*, str. 551–579, *Indeks ličnih imena*, str. 581–603, i *Izvori i literatura*, str. 605–623.

Ovo djelo Denisa Bećirovića opremljeno je dobrim pregledom rezultata istraživanja, doneseni su brojni prilozi, podaci o stradalim džamijama i drugim islamskim objektima tokom Drugog svjetskog rata, a posebno je važan popis stradalih imama, muallima, matičara i mujezina tokom tog perioda.

Posebnu notu ovoj knjizi daje odjeljak koji donosi fotografije dvojice reisul-ulema, Ibrahima ef. Fejića i Sulejmana ef. Kemure, kao i njihovih saradnika i prijatelja.

O kakvom je obimnom radu riječ svjedoči 805 fusnota u knjizi.

Recenzenti ove knjige bili su prof. dr. Ismet Bušatlić i prof. dr. Zijad Šehić.

Knjiga *Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme avnojevske Jugoslavije (1945–1953)* popunila je jedan segment još nedovoljno istražene historije Bosne i Hercegovine zbog čega je preporučujem široj naučnoj, stručnoj i kulturnoj javnosti s područja Balkana.

Adnan Hadžiabdić